

DOI: [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2024.53\(3\).275-274](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2024.53(3).275-274)

УДК 339.9

Богдан ГОЛОВАШ

к.е.н., доцент

orcid.org/0000-0001-8049-057X

Лілія ГОЛОВАШ

асистент

orcid.org/0000-0002-8399-6135

Валерій ВЕРЧЕНКО

здобувач третього науково-освітнього рівня освіти для здобуття ступеня за спеціальністю 192 «Будівництво та цивільна інженерія»,

orcid.org/0009-0009-9510-960X

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано тенденції розвитку мікро, малого та середнього підприємництва (ММСП) в Україні. Розглянуто основні тенденції та динаміку реєстрації нових підприємств, проаналізовано зміни у структурі малого бізнесу та його адаптацію до сучасних викликів. У роботі особлива увага приділена проблемам, що стримують розвиток бізнесу в Україні. Також дається опис програм і інструментів вітчизняної державної і закордонної донорської підтримки підприємницької діяльності.

Визначено, що попри значні труднощі, український бізнес демонструє високу адаптивність. Статистичні дані свідчать про активне зростання кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (ФОПів), що свідчить про збереження підприємницької ініціативи в країні. Так, у 2024 році було зареєстровано понад 148 тис. ФОПів, що на 10,8% більше, ніж у 2023 році. Найвищі темпи зростання спостерігаються у Києві, Дніпропетровській та Львівській областях. Серед найперспективніших галузей визначено торгівлю, транспорт та сферу послуг.

Разом із цим, малий бізнес в Україні стикається зі значними труднощами. Близько 64% підприємств у перші місяці війни були змушені повністю або частково припинити свою діяльність. Водночас до жовтня 2023 року 91% цих компаній відновили роботу, що свідчить про стійкість та гнучкість підприємців у кризових умовах. Серед основних викликів для бізнесу виділено проблеми з доступом до фінансування, порушення логістичних ланцюгів, обмеженість інвестиційних ресурсів, а також складнощі з відновленням виробничих потужностей.

Особливу увагу приділено ролі державних програм підтримки бізнесу. У статті проаналізовано вплив грантових ініціатив та пільгових кредитів

на економічну активність підприємців. Розглянуто такі програми, як «ЄРобота», «Доступні кредити 5-7-9%», ініціативи міжнародних організацій, зокрема USAID, які сприяють залученню фінансових ресурсів, розвитку стартапів та відновленню діяльності підприємств у регіонах, що найбільше постраждали від військових дій.

Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до відновлення підприємництва, що передбачає не лише фінансову підтримку, а й вдосконалення регуляторного середовища, покращення умов ведення бізнесу, стимулювання партнерства між державою, приватним сектором та міжнародними донорами. Результати дослідження дозволяють дійти висновку, що подальший розвиток підприємництва в Україні потребує комплексного підходу, який включатиме вдосконалення державних інструментів підтримки, стимулювання цифрової трансформації бізнесу, та впровадження програм адаптації українського бізнесу до принципів і стандартів організації бізнесу у ЄС, як, наприклад принципів «Циркулярної економіки» та «Європейського зеленого курсу».

Ключові слова: малий та середній бізнес, підприємництво, економічне відновлення, державна підтримка, фінансування бізнесу, програми підтримки бізнесу, ринок праці, консалтинг, відбудова економіки України.

Постановка проблеми. Мікро малі та середні підприємства (ММСП) є ключовим сегментом ринкової економіки. Вони забезпечують економічну стабільність країни, наповнюють бюджети, створюють робочі місця, насичують ринок товарами та послугами, формують конкурентне середовище. ММСП демонструють мобільність в умовах швидкої динаміки суспільних процесів, адаптуються до змін ринку, впроваджують новітні технології.

Значущість ММСП для національної економіки є безперечною - це основа господарства будь-якої розвиненої країни Європи в тому числі і України. Як свідчить світовий досвід та реальні сьогодення сприяння розвитку ММСП може стимулювати подолання кризових явищ у країні, забезпечити економічне зростання та соціальну стабільність у суспільстві [1].

Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) є основою економіки України, вони складають 99,98 відсотка усіх суб'єктів господарювання, забезпечують 74 відсотки усіх робочих місць та створюють 64 відсотка доданої вартості.

У лютому 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до війни, яка наразі триває і яка стала великим викликом для української та світової економік. Ресурси країни було спрямовано на державну оборону та пошук рішень для пом'якшення впливу війни на добробут громадян і бізнесу. Незважаючи на руйнівний

вплив війни, ММСП продемонстрували виняткову стійкість. Незабаром після шоку від російського вторгнення бізнес почав адаптуватися до нової економічної ситуації.

Мета статті. Визначити сутність, значення та сучасний стан малих і середніх підприємств в економіці України. Дослідити інструменти підтримки малого і середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Дослідженням стану, проблем та тенденціями розвитку малих і середніх підприємств в Україні займалися багато вітчизняних вчених. Так, такі вчені, як О.В. Манойленко, Д.Г. Лук'яненко, З.С. Варналій у своїх працях обґрунтовували основи формування та розвитку підприємницької діяльності. Л.Д. Яценко - досліджує стан ММСП під час воєнного стану з точки зору зайнятості працівників, В. Лойко, В. Дикань, Н. Фролова. – розглядають інструменти державної підтримки ММСП, Д.М. Загірняк, Р.М. Циган – вивчають вплив цифровізації на діяльність ММСП. У роботі Науменко Н.С. – порівнюються основні характеристики діяльності ММСП в Україні, та країнах ЄС.

Викладення основного матеріалу. З початку повномасштабного вторгнення 64 відсотка МСП тимчасово призупинили або згорнули свою діяльність. Однак переважна більшість відновили свою діяльність. В жовтні 2023 року лише 9,6 відсотка компаній, які призупинили свою діяльність, мали ризик повністю припинити роботу.

Після драматичного обвалу у 2022 році кількість як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців у 2023 році зросла на два відсотки. Згідно з останнім дослідженням, майже 91 відсоток підприємств відновили свою діяльність з початку війни. У 2023 році робота лише 9,6 відсотка підприємств все ще була призупинена або вони були на межі закриття порівняно з 33,8 відсотка та 46,8 відсотка, закритими у 2022 році та 2023 році відповідно. Це вказує на те, що країна повертається на шлях зростання [2].

Дані тенденції спостерігаються і у 2024 р. За перше півріччя 2024 року українці відкрили понад 148 тис. ФОПів, що на 10,8% більше, ніж за аналогічний період 2023 р.

Загалом у 2024 році в Україні зареєстрували трохи більше ніж 26 тисяч нових компаній, що на 2,7% менше відносно 2023 року (26,7 тис.). Кількість компаній, що припинили діяльність протягом 2024 (3,3 тис.) року, скоротилася на 12,7% відносно 2023 (3,7 тис.) року. (рис. 1) [3].

Найбільше компаній у 2024 році зареєстровано у Києві - 9,2 тисячі, Дніпропетровській області - 2,2 тисячі та Львівській області - 2,1 тисячі.

Розподіл нових компаній за галузями демонструє, що певні сфери економіки залишаються стабільно привабливими для підприємців. Найбільше компаній у 2024 році з'явилося у таких секторах:

- Гуртова торгівля – 3,4 тисячі нових компаній. Високий попит на товари та розширення ринків збуту стимулює відкриття нових підприємств у цьому секторі.
- Транспорт і логістика – 2,3 тисячі. Послуги з перевезень залишаються затребуваними через необхідність підтримувати стабільні ланцюги постачання.
- Операції з нерухомістю – 2,2 тисячі. Попит на оренду та купівлю житла, а також комерційної нерухомості підтримує активність у цій сфері.
- Будівництво – 2 тисячі. Попри виклики, галузь демонструє стійкість завдяки відновленню інфраструктури.
- Сільське господарство – 1,9 тисячі. Аграрний сектор залишається ключовим для економіки країни, хоча й стикається з викликами [4].

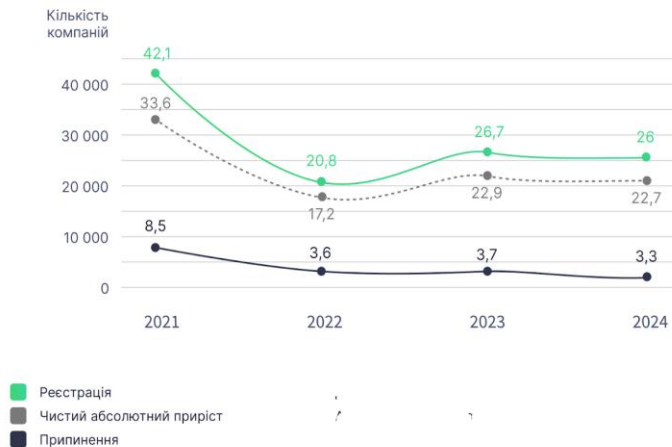

Рис. 1. Динаміка відкриття та закриття компаній [3].

Якщо ж розрахувати секторальну активність відкриття нових компаній за темпами зростання, то найбільш динамічно розвивалося машинобудування, де приріст нових компаній у 2024 році склав понад 34% (1022 компанії порівняно з 670 у 2023 році).

Проведене дослідження Центром економічного відновлення (CER) та міжнародною групою компаній ADVANTER GROUP діяльності ММСП у 2024 році показало, що основні проблеми, які стосуються 64 відсотків підприємств в Україні, пов'язані зі зниженням купівельної спроможності та сукупного споживання.

Крім того, серед головних проблем для ведення бізнесу компанії відзначили:

- Відтік персоналу працівників – чоловіків через призов до ЗСУ.

- Підвищені витрати виробництва.
- Заборона на закордонні відрядження для чоловіків.
- Більш складна логістика.
- Труднощі із забезпеченням обіговими коштами.
- Обмежена підтримка з боку держави та місцевої влади.
- Перебої в електропостачанні, включно зі зростанням вартості енергоносіїв [2].

Потрібно відзначити, що серед основних ресурсів, нестачу яких відчуває бізнес, і які необхідні будуть інтенсивно залучати підприємствам для післявоєнної відбудови економіки є людський капітал. Власники бізнесу активно шукають можливості утримати своїх найцінніших працівників принаймні до кінця війни. Це підкреслює поширену на ринку проблему забезпечення талановитих кадрів і відповідну тенденцію зростання заробітної плати. Важливими завданнями також вважаються збереження капіталу або його відновлення через репарації чи інші платежі, разом із придбанням нових технологій. За результатами опитування тільки кожен десятий підприємець зазначив важливість природних ресурсів у післявоєнній відбудові, що свідчить про концептуальний зсув підприємців у бік постіндустріальної економіки.

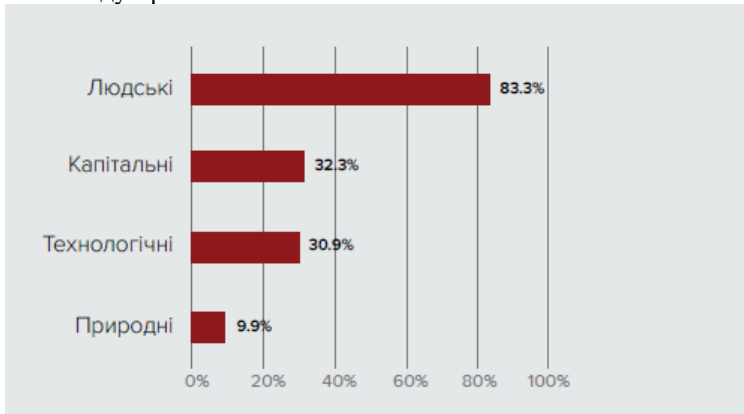

Рис. 2. Основні ресурси для післявоєнного відновлення підприємств (розроблено авторами)

Беззаперечним є той факт, що суб'єкти господарювання, здійснюючи підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану, потребують підтримки зі сторони держави. Якщо на законодавчому рівні буде врегульоване питання щодо впровадження інструментів підтримки зазначених суб'єктів, відповідно, це сприятиме поповненню державного бюджету, а також стабілізації платоспроможності населення.

Для цього потрібно застосовувати різноманітні інструменти державної підтримки: податкові пільги, юридичні та консультаційні послуги, освітні програми, програми кредитної підтримки (пільгові кредити, кредитні гарантії) (Табл. 1).

Таблиця 1.

Програми та інструменти державної підтримки ММСМ в Україні

Грантові і кредитні програми для початку власної справи
Грантові і кредитні програми для розвитку існуючого бізнесу
Інвестиційні програми та програми співфінансування
Грантові програми на консалтингову підтримку бізнесу
Програми для запуску стартапів. Стартап-акселератори
Програми з розвитку експорту
Програми для підвищення кваліфікації персоналу
Програми для перекваліфікації персоналу
Платформи для B2B та пошуку ринків збуту
Універсальні платформи для підтримки бізнесу
Навчальні програми. Програми менторської підтримки, бізнес коучинг
Програми допомоги, супроводу та розвитку виставкової діяльності для українських підприємців
Програми стажування підприємців
Розвиваючі тренінги, вебінари, воркшопи для підприємців

Джерело: Складено авторами.

Зупинимось на деяких програмах більш детально:

Агентство США з міжнародного розвитку USAID проводило програму «Конкурентоспроможна економіка України», націлену на стартапи, малі та середні підприємства. Загальний бюджет програми – 12,5 млн дол. Отримане фінансування можна було витратити на закупівлю ІТ-рішень, розробку продукту, створення чи відновлення ланцюжків поставок, підготовку співробітників, онлайн-просування й інші завдання, які тією чи іншою мірою пов'язані із забезпеченням безперервності бізнесу [6].

Грант від держави на власну справу. Програма створена для тих, хто хоче почати чи розвивати свій вже наявний малий або мікробізнес. Розмір гранту від 50 до 250 тисяч гривень. Кошти можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди.

Гранти для аграріїв та переробних підприємств від урядової програми "єРобота" для розвитку садівництва, виноградарства та ягідництва, тепличного господарства та переробки - до 7 млн грн. Грант надається на будівництво модульної плівкової теплиці й може становити до 70% вартості будівництва.

Кредитна програма “Доступні кредити 5-7-9%” для ММСП. У її межах, держава відшкодовує учасникам програми частину ринкової ставки кредиту, а підприємці платять лише 5, 7 або 9% річних.

Програма для молоді підприємців віком до 25 років - грант до 150 тис. гривень на відкриття власного бізнесу у межах програми «Власна Справа».

Грант на переробне підприємство. Грант для майбутніх підприємців, діючих ФОП або юридичні особи: - сума гранту до 8 млн. грн. (Урядовий проект «Робота») [7].

Фінансування малого бізнесу від ОТП Банку у межах спільної програми з USAID. Для мікро та малого бізнесу з річним доходом до 50 млн євро.

Програма «Доступ до фінансування та підтримка стійкості ММСП в Україні» від уряду Німеччини за підтримки ОщадБанку. Програма кредитування інвестиційних проєктів з грантовою та консалтинговою підтримкою операційної діяльності бізнесу. Стратегічний виконавець проєкту – німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit.

Грантова підтримка консалтингових проєктів від EBRD. Грантова підтримка спрямована на надання консалтингової допомоги ММСП, які потребують професійних знань і досвіду для зростання й забезпечення конкурентоспроможності.

Підтримка українських компаній в інтеграції до Єдиного Ринку ЄС. Проєкт Ukraine-Ready4EU пропонує фінансову підтримку в поєднанні з додатковими консультаціями для 1500 українських МСП, які планують конкретні заходи, щоб стати більш активними на Єдиному ринку ЄС та успішно співпрацювати з бізнес-партнерами з ЄС.

Програми підтримки українських експортерів під егідою державного «Офісу з розвитку підприємництва та експорту». В рамках програми можна отримати безкоштовні консультації, аналіз бізнес середовища та ринків інших країн, замовити супровід експортної діяльності, отримати допомогу в налагодженні співпраці та партнерства між українським та закордонним бізнесом, приєднатися до навчальних програм.

Зважаючи на необхідність участі частини чоловічого населення України у повномасштабній війні, а також кадровий голод, який зараз виник у певних секторах бізнесу в Україні активно також просуваються програми підтримки для жінок-підприємців [8].

Окремо хочемо зупинитися на донорських проєктах «Всеукраїнська асоціація консультантів з управління СМС-Ukraine». Після початку повномасштабної війни асоціація взяла участь у масштабних консалтингових проєктах для представників малого і середнього бізнесу, за, які в тому числі отримувала міжнародні нагороди у сфері консалтингу [8]. Серед найбільш значиміших проєктів відмітемо:

- Проект 2022 р. «Послуги з розвитку бізнесу для малих і середніх підприємств України, що перебувають у кризовому стані через триваючу війну»;

- Проект 2023 р. «Доступ до фінансування та підтримка стійкості ММСП в Україні»;

- Проект 2022 р. «СМС4Ukraine. Відновлення та розвиток виробничих підприємств».

Консультаційна підтримка ММСП здійснювалася за наступними напрямками:

- розвиток експортних операцій;
- розробка та адаптація стратегії;
- маркетинг та продажі;
- цифрова трансформація бізнесу;
- енергоефективність та енергозбереження;
- операційна та виробнича ефективність;
- консультації з питань законодавства;
- консультації з питань бухгалтерського, податкового та управлінського обліку.

В Україні також працює декілька платформ для надання підтримки бізнесу і розвитку співпраці:

Універсальні платформи для підтримки бізнесу. «Дія бізнес». В ній структуровані в єдиний каталог посилання на безкоштовні можливості для навчання, міжнародні гранти і програми підтримки від держави, корисні шаблони і посилання на інші корисні ресурси [7].

«Зроблено в Україні». Платформа де об'єднанні ресурси для підтримки бізнесу, у тому числі мікро- і малого бізнесу - Фінансова і консультаційна допомога від держави для відкриття і розвитку власної справи.

«EU4Business» - ініціатива Європейського Союзу, яка допомагає малим та середнім підприємствам у п'яти країнах Східного партнерства - Азербайджані, Вірменії, Грузії, Молдові та Україні - ефективніше реалізовувати свій потенціал і стимулювати економічне зростання. Вона включає такі напрямки і проекти:

Доступ до фінансів:

- пільгові позики через національні банки;
- мікрофінансування для домогосподарств;
- гранти для МСП;
- освітні програми для банківських працівників;
- навчання підприємців фінансовій грамотності;

Послуги з розвитку бізнесу:

- консультації та тренінги для підприємців;
- тренінги для організацій з підтримки бізнесу;
- створення бізнес-інкубаторів для стартапів;
- розвиток бізнес-кластерів для взаємної підтримки та розвитку;

- підтримка урядів у визначенні нових ринків;

Сприятливе бізнес-середовище:

- просування регуляторних реформ та передових практик;
- підвищення спроможності законодавчих і регуляторних органів;
- сприяння державно-приватному діалогу.

Потрібно відзначити величезний позитивний ефект існування всіх цих програм і інструментів для вітчизняної економіки. Завдяки цій підтримці український бізнес у дуже складні часи зміг встояти на ногах, а потім почати відновлення. Підприємці отримали сучасні знання у сфері бізнесу, джерела фінансування, консультативну та людську підтримку. Почали виникати нові напрями діяльності і новітні виробництва, підприємці відкрили для себе нові, закордонні ринки збуту, розширилось коло іноземних партнерів.

Розвиток ММСП сприяє формуванню середнього класу, становленню громадянського суспільства, зменшенню соціальної нерівності та напруги, прискоренню демократизації ринкових відносин та забезпеченню соціальної стійкості [10].

Висновки. Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) є ключовою складовою економіки України. Незважаючи на значні виклики, спричинені війною, МСП продемонстрували високу адаптивність та стійкість, відновлюючи свою діяльність навіть за складних умов військового стану. Одним із ключових аспектів підтримки бізнесу є впровадження державних і міжнародних програм, які спрямовані на фінансування, розвиток компетенцій і стимулювання підприємницької діяльності. Гранти, кредити, консультації, допомога з пошуком партнерів та виходом на європейські ринки, сприяння стартапам та інноваціям дозволяють бізнесу виживати, зростати і залишатися працювати в Україні. Ці програми надають підприємцям можливість отримати доступ до ресурсів, необхідних для розвитку бізнесу. Водночас, для подолання викликів необхідна подальша оптимізація законодавства і вдосконалення механізмів державної підтримки. Залучення міжнародної допомоги, розвиток компетенцій і навичок підприємців, та ефективне використання грантових і кредитних ресурсів сприятимуть відновленню економічного потенціалу країни.

Подальші наукові дослідження і практичні розробки, особливо на шляху інтеграції нашої країни до ЄС, мають бути спрямовані на впровадження програм адаптації українського бізнесу до принципів і стандартів організації бізнесу у ЄС, як, наприклад принципів «Циркулярної економіки» та «Європейського зеленого курсу». Значна увага також має приділятися цифровізації та діджиталізації бізнес-процесів в Україні.

Список використаної літератури

1. Трегубов О.С., Ключковська В.О., Ключковський О.В. Державне регулювання розвитку малого бізнесу.. Економіка та суспільство, (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-62>.

2. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Центр економічного відновлення (CER), Проект програми розвитку ООН (UNDP). [Електронний ресурс] – URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>.
3. У 2024 році українці почали частіше відкривати компанії у секторах машинобудування, ІТ та телекомунікацій. UC.Marke. [Електронний ресурс] – URL: <https://blog.youcontrol.market/u-2024-rotsi-ukrayintsi-pochali-chastishie-vidkrivati-kompaniyi-u-siektorakh-mashinobuduvannia-it-ta-tieliekomunikatsii-sieried-rieghioniv-lidieriv-za-rostom-chastki-rieiestratsii-kiyiv/>.
4. Розвиток бізнесу в Україні у 2024 році: де відкрили найбільше нових компаній та які галузі стали лідерами. Daycom. [Електронний ресурс] – URL: <https://daycom.com.ua/news/rozvitok-biznesu-v-ukrayini-u-2024-roci-de-vidkrili-naybilshe-novih-kompaniy-ta-yaki-galuzi-stali-liderami>.
5. Понад 26 тисяч нових компаній: які галузі в Україні розвиваються найдинамічніше. 24tv.ua. [Електронний ресурс] – URL: https://24tv.ua/business/novi-kompaniyi-ukrayini-galuzevi-tendentsiyi-2024-roku_n2741587.
6. USAID. [Електронний ресурс] – URL: <https://chemonics.submittable.com/submit?previousLoginDate=2022-08-29T08%3A31%3A13.4830000Z>.
7. Дія бізнес. Електронний портал. [Електронний ресурс] – URL: <https://business.diia.gov.ua>.
8. Гранти, бізнес-освіта та фінансування поїздок: можливості для бізнесвумен. kosht.media. [Електронний ресурс] – URL: <https://kosht.media/hranty-biznes-osvita-ta-finansuvannia-poizdok-mozhlyvosti-dlia-biznesvumen/>.
9. Проекти смс-ukraine. СМС-Ukraine. [Електронний ресурс] – URL: <https://www.cmc-ukraine.com/ua/projects>.
10. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] – URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>.

References:

1. Tregubov O.S., Klochkovska V.O., Klochkovsky O.V. State regulation of small business development.. Economy and Society, (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-62>.
2. Assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine. Center for Economic Recovery (CER), United Nations Development Program (UNDP) Project. [Electronic resource] – URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>.

3. In 2024, Ukrainians began to open companies more often in the mechanical engineering, IT and telecommunications sectors. YC.Marke. [Electronic resource] – URL: <https://blog.youcontrol.market/u-2024-rotsi-ukrayintsi-pochali-chastishie-vidkrivati-kompaniyi-u-siektorakh-mashinobuduvannia-it-ta-tieliekomunikatsii-sieried-rieghioniv-lidieriv-za-rostom-chastki-rieiestratsii-kiyiv/>.

4. Business development in Ukraine in 2024: where the most new companies were opened and which industries became leaders. Daycom. [Electronic resource] – URL: <https://daycom.com.ua/news/rozvitok-biznesu-v-ukrayini-u-2024-roci-de-vidkrili-naybilshe-novih-kompaniy-ta-yaki-galuzi-stali-liderami>.

5. Over 26 thousand new companies: which industries in Ukraine are developing most dynamically. 24tv.ua. [Electronic resource] – URL:

https://24tv.ua/business/novi-kompaniyi-ukrayini-galuzevi-tendentsiyi-2024-roku_n2741587.

6. USAID. [Electronic resource] – URL:<https://chemonics.submittable.com/submit?previousLoginDate=2022-08-29T08%3A31%3A13.4830000Z>.

7. Diia biznes. Electronic portal. [Electronic resource] – URL:<https://business.diia.gov.ua>.

8. Grants, business education and travel financing: opportunities for businesswomen. kosht.media. [Electronic resource] – URL: <https://kosht.media/hranty-biznes-osvita-ta-finansuvannia-poizdok-mozhlyvosti-dlia-biznesvumen/>.

9. CMC-ukraine projects. CMC-Ukraine. [Electronic resource] – URL:<https://www.cmc-ukraine.com/ua/projects>.

10. Problems of development of small and medium-sized businesses in Ukraine as the main source of jobs. National Institute for Strategic Studies. [Electronic resource] – URL:<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-y>

Bohdan Holovash, Liliia Holovash, Valerii Verchenko

Current situation and tools for supporting small and medium-sized businesses in Ukraine during martial law.

The article analyzes the development trends of micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs) in Ukraine. It examines key trends and the dynamics of new business registrations, assesses changes in the structure of small businesses, and explores their adaptation to modern challenges. Particular attention is given to the problems that hinder business development in Ukraine, along with an overview of domestic government and international donor support programs and tools for entrepreneurial activity.

It has been determined that despite significant difficulties, Ukrainian businesses demonstrate high adaptability. Statistical data indicate active growth in the number of registered individual entrepreneurs, reflecting the persistence of entrepreneurial initiative in the country. In 2024, more than 148,000 individual entrepreneurs were

registered, which is 10.8% more than in 2023. The highest growth rates are observed in Kyiv, Dnipropetrovsk, and Lviv regions. Among the most promising sectors are trade, transportation, and services.

At the same time, small businesses in Ukraine face significant challenges. About 64% of enterprises were forced to completely or partially suspend their activities in the first months of the war. However, by October 2023, 91% of these companies had resumed operations, demonstrating the resilience and flexibility of entrepreneurs in crisis conditions. Key challenges for businesses include difficulties in accessing financing, disruptions in supply chains, limited investment resources, and challenges in restoring production capacities.

Special attention is given to the role of government business support programs. The article analyzes the impact of grant initiatives and preferential loans on entrepreneurs' economic activity. Programs such as "eRobota," "Affordable Loans 5-7-9%," and initiatives by international organizations like USAID are examined. These programs help attract financial resources, support startups, and restore business activities in regions most affected by the war.

The need for a comprehensive approach to business recovery is substantiated, which includes not only financial support but also improving the regulatory environment, enhancing business conditions, and fostering partnerships between the government, the private sector, and international donors. The study results indicate that further development of entrepreneurship in Ukraine requires an integrated approach, including improving government support tools, promoting business digitalization, and implementing adaptation programs that align Ukrainian businesses with EU business principles and standards, such as the "Circular Economy" and the "European Green Deal."

Keywords: small and medium-sized businesses, entrepreneurship, economic recovery, government support, business financing, business support programs, labor market, consulting, rebuilding Ukraine's economy.

Посилання на статтю:

АРА: Holovash Bohdan, Holovash Liliia, Verchenko Valerii. (2024). Suchasnyi stan ta instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu v Ukraini pid chas voiennoho stanu. [Current situation and tools for supporting small and medium-sized businesses in Ukraine during martial law]. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn*, 53(3), 275-286.

ДСТУ: Головаш Б.Е., Головаш Л.В., Верченко В.М. Сучасний стан та інструменти підтримки малого та середнього бізнесу в Україні під час воєнного стану. *Шляхи підвищення ефективності будівництва*. 2024. № 53(3). С. 275-286.